

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 1894/1-XXI/1
30.12.2014. године

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој XVI редовној седници, одржаној дана 30.12.2014. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије о докторској дисертацији: ПОЈЕДИНАЦ И ЗАЈЕДНИЦА У КЈЕРКЕГОРОВОЈ МИСЛИ, кандидата Бојана Благојевића и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 15.12.2009. године.

Кандидат Бојан Благојевић објавио је рад: Лаканова интерпретација појмова стрепње и понављања, Годишњак за филозофију, бр.1, Филозофски факултет, Ниш 2013, стр.65-80.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр.6/2639</u> (број захтева)	
<u>8.01.2015.</u> (датум)	

ЗАХТЕВ**за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији**

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Бојана (Слободан) Благојевића

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Бојан (Слободан) Благојевић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Појединац и заједница у Кјеркегоровој мисли

Универзитет је дана 15.12.2009. својим актом под бр 612-18/406/09 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Појединац и заједница у Кјеркегоровој мисли

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Бојана (Слободан) Благојевића

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 6.11.2014. одлуком факултета под бр 1607/1-X/4 у саставу:

	Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1.	др Миланко Говедарица	ванредни проф.	филозофија	Филозофски ф.
2.	др Иван Вуковић	доцент	исто	Филозофски ф.
3.	др Иван Младеновић	доцент	исто	Филозофски ф.

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 30.12.2014.

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Милош Арсенијевић
--	---

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU

FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU

**IZVEŠTAJ O ZAVRŠENOJ DOKTORSKOJ DISERTACIJI POJEDINAC I ZAJEDNICA U
KJERKEGOROVOJ MISLI KANDIDATA BOJANA BLAGOJEVIĆA**

1. Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Bojan Blagojević rođen je 1980. godine. Diplomirao je 2005. na Filozofskom fakultetu u Nišu, sa radom „Suspenzija i rehabilitacija etike: Kjerkegor i Levinas“. Magistarske studije upisao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu 2005., a na doktorske studije na istom fakultetu prebacio se 2008. Od 2005. zaposlen je kao asistent na Filozofskom fakultetu u Nišu, na predmetu Istorija etike. Objavio je sledeće radove:

„Internet i autentičnost: možemo li se ulogovati u kjerkegorovsku autentičnost?“, *Kultura*, Beograd, 133/2011, str. 109-122.

„Kantian basis of Kierkegaard's Critique of Hegel“, *Proceedings of Murmansk State Pedagogical university: Social Sciences*, vol. 7, Murmansk, 2010, pp. 63-77.

„Lakanova interpretacija pojmova strepnje i ponavljanja“, *Godišnjak za filozofiju*, br. 1, Filozofski fakultet, Niš, 2013, str. 65-80.

Završena doktorska disertacija Bojana Blagojevića ima 274 strane osnovnog teksta i 7 strana spiska korišćene literature. Osnovni tekst podeljen je na uvodni deo i 8 poglavlja: Uvod: povratak u pećinu – o filozofima i zajednici (1-16), 1. Problem zajednice (17-82), 2. Pojedinaac: sopstvo i očajanje (83-134), 3. Estetski pojedinac (135-183), 4. Etički pojedinac (184-211), 5. Religiozni pojedinac (212-242), 6. Interludium: odnos pojedinke i zajednice (243-256), 7. Hrišćanska etika: *Dela ljubavi* (257-266), 8. Zaključak: treba li braniti Kjerkegora? (267-274). Većina ovih poglavlja raščlanjena je na manje tematske celine.

2. Predmet i cilj disertacije

Predmet disertacije tiče se celokupnog opusa danskog mislioca Serena Kjerkegora, kako njegove tzv. estetske produkcije (radova napisanih pod pseudonimima), tako i njegove tzv. religiozne produkcije (radova potpisanih vlastitim imenom). Pojedinaac je nesumnjivo centralna tema Kjerkegorovog celokupnog mišljenja, ali doktorand smatra da to ne znači da su u pravu oni interpretatori – poput nekih predstavnika egzistencijalizma i kritičke teorije društva – koji danskog filozofa shvataju kao asocijalnog individualistu. Po Blagojevićevom mišljenju, upravo često zanemarivana religiozna produkcija ovog filozofa pokazuje to da se krajnji smisao izgrađivanja autentične individualnosti ne sastoji u postignuću samodovoljnosti, već u transformisanju odnosa prema zajednici i u uspostavljanju boljih odnosa sa drugima. Stoga, doktorand za predmet svog razmatranja Kjerkegorove filozofije postavlja ispitivanje odnosa između pojedinca i zajednice, na svim nivoima egzistencijalnog razvoja.

Ako se ima u vidu kako prijava teme, tako i završen rad, može se reći da je doktorand za osnovni cilj svoje disertacije odredio dokazivanje da imanentno tumačenje odnosa između pojedinca i zajednice ima ključni značaj za razumevanje Kjerkegorove celokupne filozofije. Ovako formulisan cilj podrazumevao je uključivanje u aktuelne rasprave koje se vode oko značaja pojma zajednice u Kjerkegorovom delu, pri čemu je kandidat dao prednost anglosaksonskoj nad kontinentalnom recepcijom danskog filozofa. U tom smislu, Blagojević je nastojao da pokaže da Kjerkegorov polemički odnos prema hrišćanskom svetu njegovog vremena, kao i prema hegelijanskoj deifikaciji države, njega čini ne samo kritičarem ideologije,

već i socijalno-politički relevantnim misliocem. Sem toga, doktorandov cilj je bio i da sistematski izloži tipologiju odnosa između pojedinca i zajednice, shodno različitim razvojnim stadijumima egzistencije.

3. Osnovne hipoteze

- Zajednica ima konstitutivan značaj za formiranje sopstva, čak i kod individualistički orijentisanog filozofa kao što je Kjerkegor.

- Kjerkegorova religiozna produkcija svedoči o etičkoj i socijalnoj relevantnosti njegove filozofije.

- Kjerkegor je deo filozofske tradicije koja ističe društvenu ulogu i vaspitni značaj filozofije, a ne filozof društvenog otuđenja i individualističke iracionalnosti.

4. Kratak opis sadržaja disertacije

U uvodnom delu, doktorand objašnjava da Kjerkegor baštini jednu priznatu tendenciju u filozofiji, koju otpočinje već Sokrat. Po njoj, pitanja kojima filozofija treba da se bavi jesu ona koja se tiču ljudskog života i načina na koji ga treba proživeti; filozofija je „umeće življenja“. Kjerkegor vidi Sokratovu ulogu u razotkrivanju neverovanja u tradicionalne autoritete, što je trebalo da rezultira pronalaženjem nove (racionalne) osnove na kojoj će biti utemeljena politička zajednica. Po ugledu na njega, on formuliše svoj zadatak kao razotkrivanje i razbijanje tzv. estetske i spekulativne zablude, iluzornih uverenja ljudi da su hrišćani po rođenju i da se hrišćanstvo može razumeti hegelijanskim pojmovima. Po Blagojeviću, upućenost na druge pokazuje da Kjerkegor nije apolitični individualista ili iracionalista, kako često biva prikazan.

U prvom poglavlju, koje je najobimnije, kandidat nastoji da pokaže da iako Kjerkegor ne koristi termin „zajednica“ kao tehnički termin, problem zajednice je u njegovom delu prisutan skoro podjednako kao i problem pojedinca. Kao interpretativni okvir za tematizaciju Kjerkegorove koncepcije zajednice, Blagojević koristi Habermasovo i Matuštikovo tumačenje i kritiku Kjerkegora. Habermas smatra da jednom sekularizovanom interpretacijom Kjerkegora možemo doći do osnove za formiranje kolektivnih identiteta i preuzimanje kolektivne

odgovornosti. Pitanje koje on postavlja je: kako strukturirati jednu zajednicu i njene institucije na način da ohrabruju i potpomažu samo-izbor o kome govori Kjerkegor? Njegov odgovor podrazumeva poziciju tzv. ustavnog patriotizma, poštovanja apstraktnih procedura za regulisanje komunikacije između različitih životnih formi i identiteta. Pored Habermasovog pitanja, Martin Matuštić postavlja još jedno: koji modus egzistencije bi mogao podržati i pojedinca i zajednicu onako kako su zamišljeni u idealu komunikativne etike? Njegov odgovor podrazumeva permanentnu „egzistencijalnu revoluciju“, koja se sastoji u radikalnoj iskrenosti i buđenju odgovornosti pojedinca u odnosu na postojeću kulturnu i ideološku prazninu. U tom kontekstu, doktorand objašnjava da ideal zajednice koju kjerkegorovski pojedinac projektuje jeste nivelisana zajednica, kao i oblici zajednice koje on kritikuje, ali na osnovu drugačijeg kriterijuma: svi pojedinci su jednaki po tome što imaju svoju autentičnu individualnost, niko on njih nije anonimni član gomile koja će donositi odluke umesto njega. Sem toga, u ovom poglavlju Blagojević izlaže Nansijevu i Tenisovu teoriju zajednice, kako bi napravio razliku između Kjerkegorove koncepcije zajednice i postmodernističkih ili antimodernističkih koncepcija.

Određenje pojedinca predmet je drugog poglavlja. Ovim pitanjem kandidat se bavi u kontekstu tumačenja odnosa između sopstva i očajanja, izloženom u Kjerkegorovom spisu *Bolest na smrt*, napisanom pod pseudonimom Anti-Klimakus. Određujući sopstvo kao samoreflektovanu sintezu beskonačnosti i konačnosti, vremenitosti i večnosti, slobode i nužnosti, koja se pored samoodnošenja odnosi i prema Bogu kao sili koja ga je postavila, Anti-Klimakus izlaže tipologiju očajanja, koje predstavlja posledicu neadekvatnog realizovanja svih navedenih dimenzija sopstva. Pri tome, sledeći Kjerkegora, doktorandova rasprava o tipovima ili formama očajanja podeljena je u tri dela: prva se tiče očajanja s obzirom na činioce pometnute sinteze, druga svesti o sopstvu, a treća očajanja kao greha, tj. s obzirom na svest o tome da se stoji u odnosu prema Bogu.

Prelazeći na analizu odnosa između pojedinca i zajednice, Blagojević u trećem poglavlju ispituje estetski način egzistencije, predstavljen preko likova koje Kjerkegor izlaže u svojim najranijim pseudonimnim delima. Pri tome, osnovno pitanje koje interesuje doktoranda jeste to da li je moguća zajednica estetskih pojedinaca. Analizirajući likove Don Žuana i Johanesa

zavodnika, on pokazuje da Don Žuan predstavlja jedan neostvariv estetski ideal, za čije bi ostvarenje bilo potrebno odreći se sposobnosti refleksije i sećanja, koje su inherentno svojstvo čoveka. Johanes zavodnik se, pak, pokazao kao pojedinac koji, iako smešten na estetski stadijum, predstavlja demonsku egzistenciju, koja može samo parazitirati na već ustanovljenim normama jedne zajednice, ali ne i učestvovati u njenom konstituisanju, jer bi postavljanje njegovog principa delanja kao opštevažećeg bilo samoporažavajuće, tj. onemogućavalo bi praksu zavodjenja. Kroz analizu tih i drugih likova (moderna Antigona, Emelina i dr.), doktorand dolazi do negativnog odgovora na pomenuto pitanje.

U četvrtom poglavlju, kandidat se bavi etičkim izborom sopstva i odbranom institucije braka kao paradigme etičke zajednice. Budući da se etički pojedinac po oba pitanja nalazi u konstantnoj polemici sa estetskim stanovištem, Blagojević u ovom poglavlju izlaže i kritikuje Mekintakerovu tezu da je „ili-ili“ izbor zapravo nerazrešivi izbor između dve nesamerljive pozicije. Kada je reč o etičkom sopstvu, pokazuje se da ono zahteva izbor sebe “u svom većitom važenju”, što podrazumeva relativizovanje značaja vlastitih estetskih karakteristika (talenta, želja, položaja u društvu i dr.), odnosno, zadobijanje slobode od zatečenih sklonosti, kako bismo u odnosu na njih bili delatnici, a ne recipijenti. Kada je reč o braku, doktorand objašnjava da ono što omogućuje bračnoj ljubavi da transformiše romantičnu ljubav u jedinstvenu i trajnu vezu jeste religioznost, koja predstavlja izraz činjenice da bračni par nije samodovoljan, da jedna osoba nikada ne može biti sve drugoj osobi, niti od druge osobe treba očekivati da njoj bude sve. U tom smislu, etičko iskustvo je uvod u religioznost.

U petom poglavlju, doktorand razmatra razliku između religioznosti A i religioznosti B. Prva podrazumeva transponovanje etičkog u sferu transcendencije, a druga paradoksalnu religioznost, koja se karakteriše prihvatanjem objekta vere kao nedostupnog saznanju. Religioznost B je predstavljena u liku Avrama, izloženog u *Strahu i drhtanju*. Kjerkegorovo tumačenje priče o Avramu uključuje ideju o teleološkoj suspenziji etičkog, kao i o postojanju apsolutne dužnosti prema bogu, zapovesti koja biva upućena jednom konkretnom pojedincu; on time postaje izuzetak od opštosti, i nema mogućnosti da svoju poziciju saopšti ikome drugom. U svom razmatranju, Blagojević potencira tezu da ono što Avram kao vitez vere ne može da saopšti drugima jeste način na koji on, uprkos vlastitoj nesamerljivosti sa drugima, i dalje može biti u

zajednici sa njima. Sem toga, ovde kandidat izlaže i kritikuje stav Merolda Vastfala da postoji i religioznost C, koja bi tek dovršila proces teleološkog suspendovanja etičkog.

U šestom poglavlju, Blagojević iznosi nekoliko feminističkih interpretacija Kjerkegorovog stava o ženama. Standardna interpretacija vidi Kjerkegora kao mizoginog autora, koji uz pomoć esencijalističke metafizike privileguje „muške“ sposobnosti refleksije i samosvesti u odnosu na „ženske“ sposobnosti instinkta i prirodosti, odričući ženama mogućnost da se odnose prema Bogu drugačije nego preko muškarca. Međutim, na primeru Tomasine Gilemburg, Johane Hajberg i Device Marije doktorand pokazuje da Kjerkegor gaji veliko poštovanje prema ženama kao individuama, koje uprkos patrijarhalnim zajednicama ostvaruju svoje projekte, realizuju se u estetskom, etičkom i religijskom pogledu.

Predmet sedmog poglavlja je tumačenje Kjerkegorovog shvatanja o odnosu između hrišćanske koncepcije ljubavi prema bližnjima i onoga što se naziva preferencijalnom ljubavlju (u vidu braka, prijateljstva ili erotske veze). Doktorand se slaže sa danskim filozofom da hrišćanska ljubav može transformisati sve međuljudske odnose, u tom smislu što se bližnji ne doživljava kao „drugo ja“, već kao „prvo ti“, pa ljubav prema njemu nije forma egoizma, niti predstavlja ograničenje kojim bi drugi bili isključeni, što je slučaj u preferencijalnoj ljubavi. Prema Blagojevićevom tumačenju, zapovest da se bližnji voli nas oslobađa od svih preferencija i smešta ljubav u sferu slobode. Od takve ljubavi ne očekujemo nikakvu korist i nikakvo uzvraćanje nije njen preduslov, što najbolje potvrđuje Kjerkegorov primer o ljubavi prema mrtvima. Pri tome, autor disertacije smatra da ljubav prema bližnjima ne isključuje preferencijalnu ljubav, već je oplemenjuje i transformiše.

Pored rezimiranja obavljenog istraživanja, doktorand u zaključnom poglavlju sučeljava dve interpretacije Kjerkegorovih dnevničkih zapisa koji se bave problemom zajednice, koje izlažu Kirmse i Tili. Kirmse ističe radikalno antisocijalni karakter tih zapisa (previđajući da Kjerkegorovi dnevnički zapisi često bivaju korišćeni kao skice za buduća dela ili primedbe uz prethodno objavljena dela, te da ih u tom kontekstu i treba čitati), dok Tili zastupa tezu o celokupnom Kjerkegorovom delu kao korektivu, koji je smišljeno jednostran, usmeren na reformisanje celine (društva), i orijentisan na to da ne sme da postane normativan. U skladu sa svojim celokupnim istraživanjem, Blagojević brani stav da je Tilijeva interpretacija

prihvatljivija, te da uzimanje Kjerkegorovog dela kao celine (kako objavljenih spisa, tako i dnevnika), i to kada je ona shvaćena polemički, tj. kao korektiv, tek može pružiti uvid u značaj koji je za njega imala tema zajednice.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Ova disertacija predstavlja uspešnu imanentnu interpretaciju Kjerkegorove filozofije i kritičku raspravu o njenim različitim recepcijama. Nasuprot brojnim zastupnicima teze o antisocijalnom karakteru celokupnog opusa danskog filozofa, doktorand je na originalan način protumačio Kjerkegorovu filozofiju kao socijalno relevantnu, sistematizujući njegova relevantna shvatanja o odnosu između pojedinca i zajednice. Slaba strana rada je to što u njemu ima i nepotrebnih deskripcija nekih opštepoznatih Kjerkegorovih ideja, ali u celini gledano kandidat je uspešno odgovorio na postavljenu temu, ispunivši sve zahteve koje podrazumeva izrada doktorske disertacije.

Sprovedenim istraživanjem potvrđene su prethodno formulisane hipoteze. U tom smislu, ostvareni rezultati ove doktorske disertacije tiču se pružanja zadovoljavajuće filozofske argumentacije u prilog tome da zajednica ima konstitutivni značaj za pojedinca, da je Kjerkegorova religiozna produkcija – kao najznačajniji deo njegovog opusa – etički i socijalno relevantna, i da je danski mislilac afirmisao društvenu i vaspitnu ulogu filozofije. Stoga se naučni doprinos disertacije sastoji u pružanju podsticaja za nova istraživanja u domenima socijalne filozofije i etike, kao i u obogaćivanju studija Kjerkegorove filozofije i istorije savremene filozofije.

6. Zaključak

Na osnovu svega prethodno navedenog, ocenjujući da je reč o samostalnom i originalnom naučnom radu, zadovoljstvo nam je da predložimo da se prihvati naše **pozitivno mišljenje o doktorskoj disertaciji Bojana Blagojevića *Pojedinac i zajednica u Kjerkegorovoj misli***, kako bi se stekli uslovi za njenu javnu usmenu odbranu.

Beograd, 20.11.2014.

Prof. dr Milanko Govedarica

Doc. dr Ivan Vuković

Doc. dr Ivan Mladenović